

Hohe Messe

J. S. Bach

Koorvereniging Bergen

Begeleidingsorkest voor Noord-Holland
dirigent Pieter-Jan Olthof

100-jarig
Jubileumconcert

29 november 2019

www.koorverenigingbergen.nl

Zuiver maatwerk

Exclusief **SieMatic** en **SK-line** dealer

www.schuurmankeukens.nl

Fluorietweg 29, 1812 RR Alkmaar, tel. 072 541 23 03

 Schuurman
KEUKENS

croon

makelaars

Wij zijn u graag van dienst bij
verkoop/aankoop van uw woning

Breelaan 41 1861GD Bergen

072-74 33 244 / 06-43 676825

croonmakelaars.nl

Hohe Messe

Johann Sebastian Bach

100-jarig
Jubileumconcert

29 november 2019

Koorvereniging
Bergen

Begeleidingsorkest voor Noord-Holland

Dirigent

Pieter-Jan Olthof

Solisten

Heleen Koele Sopraan

Lien Haegeman Alt

Jan Van Elsacker Tenor

Pieter Hendriks Bas

KB KOORVERENIGING
BERGEN

Welkom

Honderd jaar geleden kwam een kleine groep Bergenaren op het idee om een koor-
tje op te richten. Gewoon, zoals er overal in
Nederland koren ontstaan en vaak ook weer
verdwijnen. Maar niet dit koor. De eerste
voorzitter Pier Postma had in 1919 vast nooit
gedacht dat datzelfde koor nu de Hohe
Messe zou zingen ter ere van haar 100-jarig
bestaan.

Koorvereniging Bergen behoort al een eeuw
tot het culturele hart van Bergen. Een eeuw
waarin de sprong werd gemaakt van bloe-
mencorso's naar de Petrus en Pauluskerk.
Waarin we ons muzikaal ontwikkelden van
korte liederen tot het zingen van de Hohe
Messe van J.S. Bach. Waarin we dirigenten
hebben zien komen en gaan, maar waar
Pieter-Jan Olthof ons al bijna vijftig jaar bo-
ven onszelf uit laat stijgen. Maar bovenal een
eeuw waarin meer dan duizend koorleden
iedere week nieuwe noten hebben inge-
studeerd, meer dan honderd concerten zijn
gegeven en ontelbare bezoekers hebben
geluisterd naar koorwerken van grote com-
ponisten als Bach, Mozart, Schumann en
Mendelssohn.

Dat we al zo lang bestaan danken wij aan
de steun van u als trouw en nieuw publiek,
onze Vrienden, sponsors, adverteerders,
koorleden en vrijwilligers. Ook voor dit
concert hebben we steun ontvangen van

onze Vrienden, vele adverteerders, Gemeen-
te Bergen, Taqa Cultuurfonds, VSB-fonds en
het Prins Bernard Cultuurfonds. We zijn daar
zeer dankbaar voor en het helpt ons om het
indrukwekkende oeuvre van grote compo-
nisten levend te houden.

Wie weet is er in 2119 een voorzitter die
u als hologram toespreekt ter ere van het
200-jarig bestaan. Dan hebben we mogelijk
geen koorboeken meer en plukken we de
noten uit de lucht. Maar hoeveel eeuwen
we ook verder zijn, ik hoop dat het altijd zal
blijven gaan om de bezieling van levende
muziek - de klank van de menselijke stem
en echte instrumenten. Bezieling kun je niet
streamen. Die ontstaat alleen als dirigent,
muzikanten en zangers op een podium staan
en samen, op dat ene moment, vorm geven
aan de schoonheid en essentie van klassieke
koormuziek. Wij hopen dat nog vele jaren
voor u te mogen doen.

Wij wensen u een prachtige avond toe

*Rozanne
van Vliet
17e voorzitter
Koorvereniging
Bergen*

Koorvereniging Bergen

Koorvereniging Bergen bestaat uit ongeveer 125 leden in de leeftijd van 30 tot 80 jaar. De oudere leden vormen het stevige muzikale geheugen van ons koor, de jongere leden vormen een welkome versterking. Koorvereniging Bergen is een sociaal en ambitieus koor en investeert in een hoogwaardige koorklank. We zijn er trots op dat we Heleen Koele - niet alleen een geweldige sopraan maar ook een fantastisch docent - en pianiste Felicity Goodwin aan ons hebben weten te binden. Heleen Koele geeft inspirerende workshops waarin we werken aan stemvorming en samenzang. Felicity Goodwin speelt de laatste repetities voor de concerten met ons mee zodat Pieter-Jan, dirigent en muzikaal leider, zijn handen vrij heeft om te dirigeren. Dat komt de klank van het koor ten goede.

Bijzondere gebeurtenissen in de koorgeschiedenis zijn de uitvoeringen met de zusterkoren uit Schagen en Castricum in het Concertgebouw Amsterdam. Sinds 2000 zingen we iedere vier jaar een gezamenlijk programma onder begeleiding van het Begeleidingsorkest voor Noord-Holland. In 2020 staat Das Paradis und die Peri van Schumann op het programma.

Dit jaar vieren we ons 100-jarig jubileum met het zingen van de Hohe Messe van J.S. Bach. Eén van de moeilijkste maar ook mooiste koorwerken die Bach geschreven heeft. Voor ons vormt dit werk de kroon op ons werk van de afgelopen jaren.

www.koorverenigingbergen.nl
facebook: koorverenigingbergen

Begeleidingsorkest voor Noord-Holland

In 1973 werd het Begeleidingsorkest voor Noord-Holland opgericht om te voorzien in de behoefte van orkestbegeleidingen bij de uitvoeringen van de talrijke koren in Noord-Holland. Het orkest staat sinds de oprichting onder leiding van dirigent Pieter-Jan Olthof, die tevens dirigent is van de oratoriumkoren in Schagen, Bergen en Castricum.

leiding en adviezen van dirigent Olthof en concertmeester Loeki van der Heide zijn koren en orkest goed op elkaar ingespeeld. Dat komt het niveau van de uitvoeringen ten goede. Het orkest organiseert regelmatig zelf concerten.

De vaste bezetting van het orkest bestaat uit goede amateurs en een aantal beroepsmusici. Dankzij de deskundige

Instrumentale solisten:

Loeki van der Heide
Martin Gerkens
Dorine Jansma

Concertmeester
Fluit I
Hobo, Oboe
d'amore I
Hobo, Oboe
d'amore II

Teunis van der Zwart
Frank Rutgers
Julien Beijer
Wim Voogd

Hoorn
Cello
Contrabas
Orgel

www.begeleidingsorkestnoordholland.nl

Jan Van Elsacker tenor

In 1996 werd Jan Van Elsacker laureaat van het internationale concours Musica Antiqua Brugge en was hij finalist bij de Erna Spoorenbergpresentatie. Dit was de grote internationale doorbraak van de dan nog maar 31-jarige Antwerpenaar wiens grote voorliefde uitgaat naar de vroeg-Italiaanse barok. Vooral in deze muziek heeft hij, naast zijn Passie-vertolkingen, een internationaal grote reputatie opgebouwd. Jan Van Elsacker werkt samen met veel gerenommeerde gezelschappen. Samen met pianofortespeler Tom Beghin heeft hij een nieuw ensemble opgericht dat onder de naam 'Il Trionfo del Tempo' liederenrecitals brengt.

In 2014 verscheen hun cd 'Die Winterreise' die lovende recensies kreeg in binnen- en buitenland en behoorde bij de cd's van het jaar in 'Diskotabel 2014'.

Van Elsacker wordt ook regelmatig uitgenodigd in het buitenland om daar masterclasses te geven rond de

Italiaanse vroegbarok.

Heleen Koele sopraan

Sopraan Heleen Koele voltooide haar studie solozang aan het conservatorium van Zwolle in 1991. Daarna nam zij les bij Cora Canne Meijer en later werd Charlotte Margiono haar coach. Heleen is het liefst actief op zoveel mogelijk terreinen van haar vak. Zo vormt ze een duo met pianist Steven Faber, met wie zij liedrecitals geeft door het hele land.

Ze zingt en speelt met veel plezier in opera's maar haar grootste liefde ligt bij het oratorium, van de Matthäus-Passion van Bach tot het Requiem van Verdi. Sinds 1998 is Heleen verbonden aan het Nederlands Kamerkoor en ook daar zong ze vele solo's onder andere in het Requiem van Mozart onder

leiding van Jaap van Zweden en het Requiem van Brahms onder leiding van Marcus Creed.

Uit de pers: "De meeste warmte werd tentoongespreid door de sopraan Heleen Koele. Haar goudgerande stem liet het 'Ihr habt nun Traurigkeit' gloeien, zeldzaam en intens" (De Telegraaf).

Peter Hendriks bas/bariton

Pieter Hendriks volgde zijn opleiding aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag waar hij studeerde bij Herman Woltman en Wout Oosterkamp. In 1997 werd Pieter Hendriks prijswinnaar van de Erna Spoorenberg Vocalisten Presentatie voor oratorium.

Het concertrepertoire van Pieter Hendriks geeft blijk van zijn grote veelzijdigheid.

Hij zong de grote bekende oratoria en daarnaast zong hij werken van Schönberg, Szymanowski, Orff, Zemlinsky, Martin, Bernstein, Britten en Honegger. Hij werkte met bekende ensembles als het Orkest van de Achttiende Eeuw, het Residentie Orkest, het Koninklijk Concertgebouw Orkest en het Com-

battimento Consort Amsterdam en soleerde onder dirigenten als Jaap van Zweden, Frans Brüggen en Mariss Janssons.

Ook op het operapodium was Pieter Hendriks de afgelopen jaren regelmatig te zien. Pieter Hendriks verleende zijn medewerking aan diverse cd- en

dvd-opnames. Sinds 2002 is hij als eerste bas werkzaam bij het vermaarde Groot Omroepkoor in Hilversum.

Lien Haegeman alt/mezzo

De Belgische mezzosopraan Lien Haegeman begon haar opleiding bij Lucienne Van Deyck aan het Koninklijk Conservatorium te Antwerpen. Zij voltooide haar muzikale vorming tot operazangeres bij Mya Besselink aan het Maastrichts Conservatorium en volgde ook Masterclasses bij Vera Rozza, Sarah Walker, Elly Ameling, Tom Krause en Rachel Yakar.

Lien Haegeman heeft veel grote en kleine rollen vertolkt in binnen- en buitenland. Niet alleen voor het operarepertoire, maar ook voor oratoria en recitals is Lien Haegeman een veelgevraagde zangeres. Haar repertoire omvat werken uit de barok-periode tot het hedendaagse oeuvre waarmee ze

concerteerde in o.a. België, Nederland, Frankrijk en Duitsland.

Ze werkte samen met befaamde dirigenten als Sir William Christie, Herve Nicquet en Jaap van Zweden. Zij zong in meerdere mooie concertzalen waaronder Het Concertgebouw in Amsterdam, de Berliner

Filharmonie in Berlijn en de Munt in Brussel.

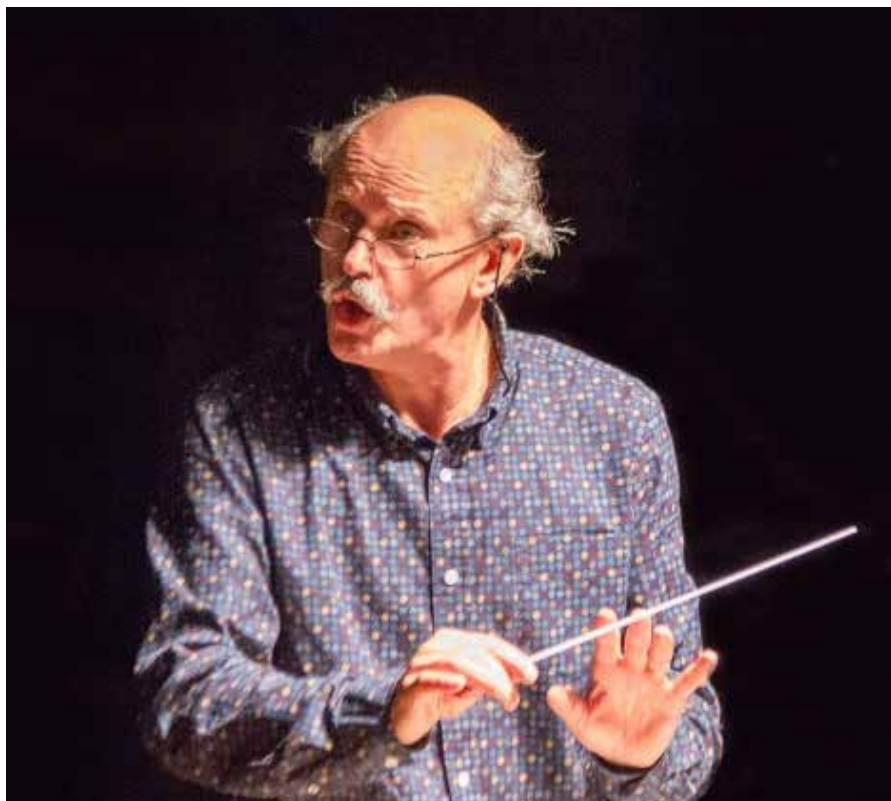
Pieter-Jan Olthof dirigent

Pieter-Jan Olthof werd in 1946 in Alkmaar geboren. Hij genoot zijn opleiding aan het Koninklijk Conservatorium te Den Haag. Hij studeerde piano bij Jan de Man, klavecimbel bij Janny van Wering, koordirectie bij Frans Moonen en orkestdirectie bij Louis Stotijn.

Behalve als pianoleraar is hij een veelgevraagd docent orkestdirectie en heeft als zodanig aan veel nationale cursussen medewerking verleend. Als muzikleraar is hij jarenlang verbonden geweest aan de Adriaan Roland Holtschool te Bergen, alwaar hij jaarlijks met het schoolkoor een concertuitvoering gaf.

Pieter-Jan Olthof leidt behalve het koor van Koorvereniging Bergen ook de koren van de Castricumse Oratoriumvereniging en Oratoriumkoor Schagen.

Hij is tevens vaste dirigent van het Begeleidingsorkest voor Noord-Holland, dat behalve de begeleiding van de uitvoeringen van deze drie koren ook veelal jaarlijks een eigen concertuitvoering geeft waaraan vele gerenommeerde solisten hun medewerking hebben verleend. Ook leidde hij jarenlang het Noord-Hollands Jeugd-orkest, een 90 leden tellend symfonie-orkest met de meest talentvolle jonge muzikanten uit Noord-Holland. Van dit Noord-Hollands Jeugdorkest is hij eredirigent.

Inleiding tot de Messe in h-moll

De *Hohe Messe* van Johann Sebastian Bach (1685-1750) neemt onder de muzikale meesterwerken een bijzondere plaats in, maar ook binnen Bachs oeuvre is het werk uniek.

De grote verscheidenheid aan vormen, de bezettingsgraad, het koor van viertot achtstemmig, het orkest van drietot veertienstemmig, de diepe eenheid tussen de tekstbetekenis en de muziek en de grootse en ongewone lengte van de afzonderlijke delen, doen vermoeden dat Bach zijn Schepper nog éénmaal wilde eren door alle mogelijkheden van zijn talent, zowel zijn technische als zijn artistieke begaafdheid te tonen.

Het werk is gedeeltelijk geschreven in Italiaanse stijl.

In deze stijl heeft één stem de melodie en vormen de andere stemmen de begeleiding. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van coloraturen, ook in de

zangstemmen. Verder komen in rustige tempi vaak snelle noten voor in de melodie, bij voorbeeld in de violsolo. Het is emotionele en aansprekende muziek.

Ook zijn er gedeelten in Duitse stijl met strenge cerebrale vormen zoals de fuga en vaak polyfoon, dat wil zeggen meerdere melodieën. Ernst en diepgang zijn hier het doel.

Bijzonder is dat Bach ook delen componeert in de oude kerkstijl van de Renaissance, 'Stile Antico', hetgeen in Bachs tijd volstrekt uit de mode was. Delen uit het werk kwamen al heel snel als voorbeelden in leerboeken van andere componisten terecht.

Dat een componist bij een avondvullend oratorium alleen de onderdelen van dat werk van een titel heeft voorzien is één van de merkwaardigheden van de zogenaamde 'Messe in h-moll', de mis in b kleine terts van J.S. Bach. De Duitse h in de notenbenaming is de Nederlandse b.

De 'Hohe Messe', de hoogmis, is een titel die in 1845 bij de eerste druk aan het werk werd gegeven. Een toevoeging ten tijde van de Romantiek, waarmee zonder twijfel de gelijkwaardigheid van het werk aan Beethovens *Missa Solemnis* en Mozarts *Requiem* werd aangeduid.

De betiteling 'h-moll-Messe' is ook niet overtuigend. Er staan maar vijf delen in b-kleine terts, een voorkeurstoonsoort van Bach en twaalf delen in D-grote terts. Trompetten in Bachs tijd konden alleen in die toonsoort spelen.

Bach wilde zijn Schepper nog éénmaal eren door alle mogelijkheden van zijn talent, zowel zijn technische als zijn artistieke begaafdheid te tonen.

In de partituur benoemt Bach de delen als volgt:

- I. Missa (Kyrie en Gloria)
- II. Symbolum Nicenum (Geloofsbelijdenis van Nicea, het Credo)
- III. Sanctus (zonder het bijbehorende Osanna en Benedictus)
- IV. Osanna, Benedictus, Agnus Dei en Dona nobis pacem

De vraag hoe Bach als Lutheraan ertoe kwam een mis te schrijven heeft tot veel speculaties geleid. Het Kyrie en het Gloria zijn ontstaan in het voorjaar van 1733. Na de plotselinge dood van de Saksische keurvorst werd een periode van zes maanden van nationale rouw afgekondigd en mocht er niet gemusiceerd worden. Bach heeft zijn vrije tijd goed benut.

Bekend is dat Bach op 27 juli 1733 de orkest- en koorpartijen van het Kyrie en Gloria aan de keurvorst van Saksen zond met het verzoek de titel van 'hofcomponist' te mogen ontvangen. Deze titel gaf versteviging van zijn prestige, hetgeen Bach, die in onmin leefde met de gemeenteraad van Leipzig goed van pas kon komen. Bovendien was aan de titel hofcomponist een jaargeld verbonden. Hij kreeg de titel drie jaar later. Het Kyrie en Gloria zijn misschien uitgevoerd in de Sophienkerk in Dresden,

De vraag hoe Bach als Lutheraan ertoe kwam een mis te schrijven heeft tot veel speculaties geleid.

die zowel voor de Katholieke als de Lutherse eredienst gebruikt werd. Een mis van een dergelijke afmeting en de wijze van tekstbehandeling maken deze ten enen male ongeschikt voor de eredienst.

De afzonderlijke delen van de mis hadden bij verschillende gelegenheden hun plaats in de Lutherse eredienst. Het Gloria op de eerste Kerstdag, het Credo op de aposteldagen van Johannes en Michael, alsmede op drie Maria-dagen. Die werden in de Lutherse kerk nog gevierd. Het Sanctus had zijn liturgische plaats in het avondmaalsdeel van de mis.

Al deze misdelen werden op de Gregoriaanse melodie in het Latijn gezongen, maar soms ook in de landstaal op een koraalmelodie.

De betiteling 'Missa' voor Kyrie en Gloria is geheel conform de Lutherse traditie en dus eigenlijk een zogenaamde 'Missa Brevis', korte mis. Ook de invoeging 'altissime', allerhoogste, in het duet Domine Deus alsmede de tekstverandering 'gloria tua' in 'gloria ejus' in het Sanctus zijn in overeenstemming met de Lutherse traditie van die tijd. Het is mogelijk dat Bach sommige delen van de mis in de eredienst gebruikt heeft. Met zekerheid weten we dat van het Sanctus.

Het Sanctus is een schepping uit 1724. Het Kyrie en Gloria zijn van 1733, terwijl de andere delen van de mis pas in 1748/49 ontstonden. Tijdens Bachs leven zijn er misschien

Het Sanctus is een schepping uit 1724. Het Kyrie en Gloria zijn van 1733, terwijl de andere delen van de mis pas in 1748/49 ontstonden.

wel delen uitgevoerd, maar niet het werk in zijn geheel. De eerste uitvoering van het Credo is in 1786 in Hamburg door C.Ph.E. Bach, de zoon van Bach die alle belangrijke werken als erfenis had ontvangen, de waarde ervan heeft gezien en de werken heeft doorgegeven.

De eerste integrale uitvoering kwam pas tot stand op 12 februari 1835 in Berlijn. De weerstanden die overwon-

nen moesten worden waren echter zo groot, zelfs het hof bemoeide zich ermee, dat er 'slechts' 160 medewerkers overbleven. Bij de eerste uitvoering van de Matthäus-Passion was het koor twee keer zo groot. Bovendien liet men enkele koorgedeelten door de solisten zingen om het koor te ontlasten.

Bachs enige complete mis heeft zijn plaats gekregen op het oratorium-repertoire en behoort met de Matthäus-Passion tot de toppen van de muziekliteratuur.

Toelichting bij de delen

Indrukwekkend is de grootse, geladen aanhef van het *Kyrie*. Na de eerste maten krijgen we het voorspel van het orkest dat als een smartelijke smeekbede opstijgt. Heer erbarm U. Het *Christe eleison* straalt vertrouwen en eensgezindheid uit, de treurige stemming van het eerste Kyrie schijnt opgelost.

Het *Kyrie II* is een stille, ingetogen klacht in de Oude Stijl van de Nederlandse School. Het is de officiële kerkmuziekstijl van de katholieke kerk tot in de 18e eeuw.

In het *Gloria* geven de hier voor het eerst optredende trompetten en pauken het deel een stralende en alles overwinnende glans. De trompetten zijn in de baroktijd de representanten en verkondigers van de bovenaardse wereld. Midden in maat 100 breekt de jubel van dit loflied abrupt af en er treedt een verstillings op. We worden door verandering van toon- en maatsoort op aarde neergezet, *Et in terra pax* (vrede op aarde). Het contrast tussen de transcendente en aardse wereld wordt na deze overgang tot een synthese bij de inzet van de trompetten: de goddelijke en menselijke wereld ontmoeten elkaar en verenigen zich.

In het *Laudamus* te brengt de stem, in wisselwerking met de solo-viool, de lofzang met een lichte, bijna dartele blijheid. Alles is gelukzaligheid en vreugde, zonder luide overdaad. Het *Gratias* is een plechtige lofzang in de zogenaamde Oude Stijl, Stile

In het *Laudamus* te brengt de stem, in wisselwerking met de solo-viool, de lofzang met een lichte, bijna dartele blijheid.

Antico, die een bovenaardse glans uitstraalt. Echter door het gebruik van trompetten en pauken aan het einde combineert Bach twee contrasterende muziekstijlen tot één vloeiend geheel. In het *Domine Deus* roept de tenor tot de Vader en de sopraan tot de Zoon, daarbij elkaars motief imiterend. Bach wil ons zeggen Vader en Zoon zijn één.

Deze aria gaat zonder pauze over in het *Qui tollis*, een smeeklied tot de Gekruisigde. De twee beweeglijke fluitpartijen verlenen het koor een lichte stralenkrans.

In het *Qui sedes* schijnt het concertrend spel tussen hobo d'amore en alt weinig bij de tekst te passen. Toch is deze aria vervuld van een stille aanbidding. Het *Quoniam* is misschien het meest

enigmatische stuk uit de gehele mis. Hier vormt niet warmte maar plechtigheid de boventoon. De solo-hoorn, die overigens alleen in dit stuk voorkomt, speelt in zeven maten zeven maal een octaaf, maten 2 t/m 8. Het octaaf, een toonafstand van acht tonen, wordt nog in de muziektheorie van de barok aangeduid met het Griekse woord Diapason, hetgeen wil zeggen het alomvattende. Het omvat als het ware alle van elkaar verschillende tonen van ons toonsysteem en is daardoor zinnebeeld voor de totaliteit en van daaruit voor de totaliteit van God. Op het slotaccoord van deze mystieke aria valt het koor in met het *Cum Sancto*, hetgeen de afsluiting vormt van het Gloria. Opvallend zijn hier de uitbundige geestdrift, de octaven in de bas en de lichtflitsen van de trompetten. Alles is leven en volheid.

De Geloofsbelijdenis van Nicea (*Credo*) is reeds zonder muziek één lofzang, als het ware gemaakt om verklankt te worden. De tenor zet in met de Gregoriaanse intonatie, die ook bij de Lutherse kerk in gebruik is. Het is een 7-stemmige fuga, een muzikale vorm waarin de verschillende stemmen na elkaar het thema inzetten, vijf in het koor en twee in het orkest vanwege de beperkte omvang van de menselijke stem. Een 7-stemmige fuga, zeven, het heilige getal bij uitstek. De tekst bestaat uit zeven lettergrepen, het thema uit zeven tonen. De alt, tenor en bas zingen zeven keer de volledige tekst, terwijl het basso continuo, de doorlopende baspartij, met zijn ononderbro-

ken loop de zekerheid van het geloof symboliseert.

Het *Patrem omnipotentem* staat in groot contrast met het eerste Credo. Het heeft een levendig thema en is één grote jubel. Het gegeven van twee zangsolisten in *Et in unum Dominum* duidt, net zoals bij de andere duetten in de h-moll-Messe, op het tweede geloofsartikel, namelijk Christus en God de Vader zijn twee en één, hetgeen Bach ook door middel van de melodie duidelijk maakt. Overal waar het thema door instrumenten gespeeld wordt, laat Bach in de eerste maat de laatste tonen van de eerste stem kort spelen en met de imiterende stem binden.

Het *Patrem omnipotentem* staat in groot contrast met het eerste Credo. Het heeft een levendig thema en is één grote jubel.

Het *Et incarnatus est* is het middelpunt van het werk. De belijdenis van Christus' menswording en dood wordt met grote innigheid gezongen. De dalende lijn van de melodie geeft de verbondenheid met de tekst duidelijk weer en is als toonschildering één van de uit-

drukkingsmogelijkheden van de barok en van Bach in het bijzonder. Het is het laatste koorgedeelte dat Bach heeft gecomponeerd, waarschijnlijk in januari 1750, vijf maanden voor zijn dood. Het droevige *Crucifixus* is een chaconne gemaakt op een zogenaamde lamento-bas van vier maten, die steeds herhaald worden, 12 keer, en die in het naspel, de 13e keer, met een iets andere slotwending wordt uitgebeeld, zonder begeleiding van de andere instrumenten, waardoor de grafstemming compleet is.

Het opstandingskoor *Et resurrexit* is één en al vrolijkheid en positiviteit van het gehele orkest en koor, waarbij vooral de uitgebreide orkestpartij opvalt. Bach laat het koor direct inzetten in wat eigenlijk een orkestvoorspel is, het enthousiasme spat er van af. Als het koor de tekst 'aan wiens rijk geen einde komt' heeft gezongen beeldt het orkest in het naspel die oneindigheid uit.

De aria *Et in spiritum sanctum* is zeker een van de meest diepzinnige stukken van de h-moll-Messe. Het is met zijn licht zwevende beweging een rustige en innige belijdenis.

Het nu volgende koor *Confiteor* is 5-stemmig, met begeleiding van het basso continuo.

De Bach-geleerden zijn er nu van overtuigd dat Bach als hij de orkestpartij had uitgeschreven, hij het koor had laten begeleiden door het orkest, hetgeen wij nu ook doen. Halverwege treedt ook hier de Gregoriaanse

melodie op. Aan het einde van dit koor ontstaat een beklemmende spanning, het accent in de tekst 'et expecto' ligt op 'mortuorum', gestorvenen, en de verwachting lijkt angst te worden. Met dezelfde tekst begint het volgende koor *Et expecto*, maar eerst nu is de volle zin van de tekst duidelijk. Vocaal en instrumentaal koor zingen in stijgende vreugdemotieven van de verwachting van het eeuwige leven. Bach ziet in de laatste delen van de mis af van orkestvoorspelen, wat dit gedeelte een grote directheid van overtuiging verleent.

Het Sanctus is het meest grootse koor dat Bach ooit geschreven heeft. Het getuigt met een overweldigende kracht van de majesteit Gods.

Het *Sanctus* is het meest grootse koor dat Bach ooit geschreven heeft. Het getuigt met een overweldigende kracht van de majesteit Gods. In het bijbelboekje Jesaja 6, 1-4, waaraan de tekst ontleend is, wordt gesproken van twee serafijnen met elk zes vleugelen en de een riep tot de ander: 'heilig, heilig, heilig is de Heer, de God der heerscharen'.

Het getal twee van de engelen, drie

van het driemaal heilig en het getal zes van de vleugelen van de engelen, komen we in het eerste gedeelte van het Sanctus steeds tegen. Ook is hier het veelvuldig optreden van het octaaf in de bas, wat staat voor het Goddelijke, zie Quoniam, vermeldenswaard.

Wij zouden aan het wezen van zulke muzikale vormgeving voorbijgaan als we er alleen Spielerei in zien. Zulke voorbeelden van kabbalistiek, getallenleer, zijn alleen begrijpelijk als we

De nederig knielende melodie van het Agnus Dei drukt grote tederheid en diep beleefde zielenood uit.

daarachter een visionaire intuïtie van Bach veronderstellen. Maar ook, of juist, zonder dat we hoeven te rekenen, kunnen we genieten van dit stuk muziek van ondoorgrondelijke diepte, dat een andere wereld dan de zintuiglijk waarneembare laat oplichten. Het *Osanna* is één grote huldiging van Christus. De sfeer van het *Benedictus* is als kamermuziek en één van grote inkeer en adventsstemming, waarna het gejuich van het *Osanna* weerkeert.

De nederig knielende melodie van het *Agnus Dei* drukt grote tederheid en diep beleefde zielenood uit. Voor het *Dona nobis pacem* heeft Bach de muziek van het *Gratias* precies overgenomen waardoor er een cyclisch geheel ontstaat en de Hohe Messe in stijl, Oude stijl, haar afsluiting vindt. Bach zelf heeft de mis nooit als geheel uitgevoerd, maar in de laatste periode van zijn leven bijeengevoegd en gecompleteerd. Deze vergeestelijkte periode draagt het stempel van 'verzamelen en bewaren'.

De uiteindelijke vorm van de *Matthäus-Passion* komt gereed, zich losbrekend uit de liturgische beperkingen. De mysterieuze *Kunst der Fuge* ontstaat alsmede de *Messe in h-moll*. Al deze werken kunnen niet precies scheppend verklaard worden. De Messe in h-moll is een werk dat ver boven de kerkelijke geschillen uitgaat en getuigenis aflegt van het scheppende genie Bach.

Pieter-Jan Olthof

Hohe Messe, BWV 232

I MISSA

KYRIE

Kyrie eleison - Coro Kyrie eleison.	Heer, ontferm U over ons.
Christe eleison - Soprano, Alto Christe eleison.	Christus, ontferm U over ons.
Kyrie eleison - Coro Kyrie eleison.	Heer, ontferm U over ons.

GLORIA

Gloria in excelsis - Coro Gloria in excelsis Deo.	Ere zij God in den hoge.
Et in terra pax - Coro Et in terra pax hominibus bonae voluntatis.	En vrede op aarde voor mensen van goede wil.
Laudamus te - Soprano Laudamus te, benedicimus te, adoramus te, glorificamus te.	Wij loven U, wij zegenen U, wij aanbidden U, wij verheerlijken U.
Gratias agimus tibi - Coro Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam.	Wij zeggen U dank voor Uw grote heerlijkheid.
Domine Deus - Soprano, Tenore Domine Deus, Rex coelestis, Deus Pater omnipotens.	Heer God, hemelse koning, God, Vader almachtig.

Domine Fili unigenite,
Jesu Christe altissime, Domine
Deus, Agnus Dei, Filius Patris.

Eniggeboren Zoon, Jezus
Christus, allerhoogste, Heer, God,
Iam Gods, Zoon van de Vader.

Qui tollis peccata mundi - Coro
Qui tollis peccata mundi,
miserere nobis. Qui tollis peccata
mundi, suscipe deprecationem
nostram.

U, die de zonden der wereld
draagt, ontferm U over ons,
verhoor ons gebed.

Qui sedes ad dextram Patris - Alto
Qui sedes ad
dextram Patris, miserere nobis.

U, die aan de rechterhand van
de Vader zit, ontferm U over
ons.

Quoniam tu solus sanctus - Basso
Quoniam tu solus sanctus,
tu solus Dominus,
tu solus altissimus Jesu Christe.

Want U alleen bent heilig.
U alleen de Heer, U alleen
de allerhoogste, Jezus Christus.

Cum Sancto Spiritu - Coro
Cum Sancto Spiritu in gloria
Dei Patris, amen.

Met de Heilige Geest in de
heerlijkheid van God de Vader,
amen.

PAUZE

II SYMBOLUM NICENUM (CREDO)

Credo in unum Deum - Coro Credo in unum Deum.	Ik geloof in één God.
Patrem omnipotentem - Coro Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem, factorem	Ik geloof in één God, de Almachtige, Schepper van

coeli et terrae, visibilium
omnium et invisibilium.

Et in unum Dominum - Soprano, Alto

Et in unum Dominum Jesum
Christum, Filium Dei unigenitum
et ex Patre natum ante
omnia secula. Deum de Deo,
lumen de lumine, Deum verum
de Deo vero, genitum, non
factum, consubstantialem Patri,
per quem omnia facta sunt.
Qui propter nos homines et
propter nostram salutem
descendit de coelis.
Et incarnatus est de Spiritu
sancto ex Maria virgine,
et homo factus est.

Et incarnatus est - Coro

Et incarnatus est
de Spiritu sancto ex Maria
virgine, et homo factus est.

Crucifixus - Coro

Crucifixus etiam pro nobis
sub Pontio Pilato, passus
et sepultus est.

Et resurrexit - Coro

Et resurrexit tertia die,
secundum scripturas,
et ascendit in coelum,
sedet ad dextram Dei Patris,
et iterum venturus est cum
gloria iudicare vivos et mortuos,
cujus regni non erit finis.

hemel en aarde en van alle
zichtbare en onzichtbare dingen.

En in één Heer Jezus Christus,
de eniggeboren Zoon van God,
uit de Vader geboren vóór alle
eeuwigheid.
God van God, licht van licht,
ware God van ware God,
geboren, niet gemaakt, één in
wezen met de Vader door wie
alle dingen gemaakt zijn.
Die om ons mensen en om ons
heil uit de hemel is neerge-
daald. En mens geworden is
door de Heilige Geest, uit de
maagd Maria.

En Hij is mens geworden
door de Heilige Geest, uit de
maagd Maria.

Die ook voor ons gekruisigd
werd onder Pontius Pilatus,
geleden heeft en begraven is.

En op de derde dag is Hij verre-
zen volgens de Schriften, en ten
hemel gevaren zetelt Hij aan de
rechterhand van God de Vader
en Hij zal wederkomen in heer-
lijkheid om de levenden en de
doden te oordelen, aan zijn rijk
zal geen einde komen.

Et in Spiritum sanctum Dominum - Basso

Et in Spiritum sanctum
Dominum et vivificantem, qui ex
Patre Filioque procedit,
qui cum Patre et Filio simul
adoratur et conglorificatur,
qui locutus est per Prophetas.
Et unam sanctam catholicam
et apostolicam ecclesiam.

Confiteor - Coro

Confiteor unum baptisma
in remissionem peccatorum.

Et expecto - Coro

Et expecto resurrectionem
mortuorum. Et vitam venturi
seculi, amen.

En in de Heilige Geest, de Heer
die levend maakt, die uit de
Vader en de Zoon voortkomt,
die samen met de Vader en de
Zoon aanbeden en verheerlijkt
wordt, die door profeten heeft
gesproken. En in de ene, heili-
ge, katholieke en apostolische
kerk.

Ik belijd één doopsel
tot vergeving van de zonden.

Ik verwacht de verrijzenis van
de doden. En het toekomstig
eeuwig leven, amen.

III SANCTUS

Sanctus - Coro

Sanctus, sanctus, sanctus
Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt coeli et terra
gloria ejus.

Heilig, heilig, heilig is God
de Heer, de God der hemelse
machten. Hemel en aarde zijn
vol van zijn heerlijkheid.

IV OSANNA, BENEDICTUS, AGNUS DEI, DONA NOBIS PACEM

Osanna in excelsis - Coro

Osanna in excelsis.

Hosanna in den hoge.

Benedictus - Tenore

Benedictus qui venit
in nomine Domini.

Gezegend Hij die komt
in de naam van de Heer.

Osanna in excelsis - Coro

Osanna in excelsis.

Hosanna in den hoge.

Agnus Dei - Alto

Agnus Dei qui tollis peccata
mundi, miserere nobis.

Lam Gods, die de zonden van
de wereld wegneemt, ontferm
U over ons.

Dona nobis pacem - Coro

Dona nobis pacem.

Geef ons vrede.

Zin in zingen?

De leden van Koorvereniging Bergen zingen met veel plezier en studeren onder leiding van dirigent Pieter-Jan Olthof. Ook wordt er veel thuis geoefend en organiseren we speciale zangworkshops met sopraan Heleen Koele waarin we werken aan stemvorming en onze koorklank.

In 2020 zingen we samen met onze zusterkoren uit Castricum en Schagen het prachtige werk Das Paradies Und Die Peri van Schumann in het Concertgebouw in Amsterdam. In 2021 volgen de Johannes-Passion van J.S. Bach en Szenen aus Goethe's Faust van Schumann.

Heb je zin om mee te zingen? Kom dan op een maandagavond vrijblijvend luisteren. Mocht je het leuk vinden en is je stem goed genoeg, dan kun je lid worden van Koorver-

eniging Bergen. Vooral bij de tenoren en bassen kunnen we versterking gebruiken, maar ook sopranen en alten zijn welkom. Vanwege de variëteit en stemopbouw van het koor hebben we een bijzondere voorkeur voor jongere leden (20 - 50 jaar).

Wij repeteren op de maandagavond van 20.00 tot 22.00 uur in het PCC, Loudelsweg 14a in Bergen.

TOEKOMSTIGE CONCERTEN:

22 november 2020 Schumann - Das Paradies und die Peri (Concertgebouwconcert samen met de oratoriumkoren van Castricum en Schagen.

26 maart 2021 J.S. Bach - Johannes-Passion

19 november 2021 Schumann - Szenen aus Goethe's Faust

CONTACTPERSOON

Jitske Roodbergen (secretaris)
secretaris@koorverenigingbergen.nl

Vriend worden van het koor

Houdt u van koormuziek en draagt u Koorvereniging Bergen een warm hart toe?

Als Vriend steunt u ons koor, zo kunnen wij mooie concerten geven in samenwerking met het Begeleidingsorkest voor Noord-Holland en professionele solisten.

VOORDELEN VOOR VRIENDEN

- Vriendenplaatsen vóóran in de kerk
- Lezingen
- Nieuwsbrief met interessante informatie over ons koor
- Toegang tot open repetities

ZO WORDT U VRIEND

U kunt Vriend worden voor €25 per jaar. Aanmelden kan op www.koorverenigingbergen.nl. Voor informatie kunt u een mail sturen naar vrienden@koorverenigingbergen.nl

LIEVER EENMALIG STEUNEN?

U kunt Koorvereniging Bergen ook steunen met een eenmalige donatie door een bedrag over te maken op rekening NL44 INGB 0003 0484 23 t.n.v. Koorvereniging Bergen.

ADVERTEREN

Wilt u adverteren in ons programmaboekje? Hiervoor neemt u contact op met Annelies van Bommel: annelies@henan.nl

Dit concert werd mede mogelijk gemaakt door:

Slagerij Patrick Lagrand
J. van Breugel, arts rijbewijskeuringen
Eetcafé De Lamoraal
Bloembinderij Vergeet mij niet
Dusseldorp BMW Alkmaar
Centrum Oosterwal
Croon Makelaars
Doedens Schilderwerken
De Eerste Bergensche Boekhandel
Ekoplaza
Fermento
Haker Natuursteen
Homma Installatietechniek
Keramiekatelier Feniks
Kardeis
Bar Restaurant Julie's
Ristorante Pizzeria La Terrazza
Ondernemersvereniging Bergen.

Peijs en Kloos b.v.
Peperkamp Tegels
Postma beveiliging en gereedschappen
Schoenmakerij Bergen
Schuurman Keukens
Spanjaard Muziek
Stadspaviljoen Noord
Sterck Makelaars
Studio Leenstra
Van der Steen Electro
GCA reclame & promotie
Picturae Unlock Your Heritage

Met dank aan:

Heleen Koele – Workshops
Felicity Goodwin – Repetitor

Colofon:

Coverontwerp: José Segerink
Fondsenwerving:
Annelies van Bommel
Redactie: Aline Seinen
Opmaak en drukwerk:
Jos Noijen Vormgevers

schoenmakerij BERGEN

Breelaan 25b | 1861GC Bergen | Tel. 072-581 3611

De 109-jarige Eerste Bergensche Boekhandel weet wat het inhoudt:

**Koorvereniging
Bergen
Gefeliciteerd
met het 100-jarig
jubileum**

Eerste Bergensche Boekhandel,
Oude Prinsweg 11, 1861 CS Bergen

STERCK
MAKELAARS BOSSELAAR & JEHENSON

STERCK MAKELAARS
BREELAAN 17-A
1860 AG BERGEN RH
T 072 - 581 66 90
INFO@STERCKMAKELAARS.NL
WWW.STERCKMAKELAARS.NL

DE NIEUWE BMW 3 SERIE.

STAPT U ALS EERSTE IN?

Dusseldorp BMW Alkmaar
Korsaalstraat 5
1812 RK Alkmaar
T. 072 - 5 617 844
www.dusseldorpbmw.nl

JB

KOORVERENIGING BERGEN

Brengt uw accountant de zaak verder?

Wij willen ondernemers vooruit helpen. Dát is onze drive. Door te ontzorgen, door onze oprechte betrokkenheid en door onze ambitie om voorop te willen lopen binnen ons vakgebied geloven we ook dát we kunnen helpen. Maar we geloven vooral in gewoon keihard werken. Daar zijn we nou eenmaal nuchtere Noord-Hollanders voor.

www.dehoogewaerder.nl

Sinds 1947 zijn de loodgieters van Homma werkzaam in Bergen en omgeving.

De vakmannen van Homma Loodgieters helpen u graag!

BERGEN • 072-581 25 25 • MEER INFORMATIE: WWW.HOMMALOODGIETERS.NL

EP:W. van der Steen Electro

www.epwvandersteen.nl

**Gemakkelijk, zeker
en zorgeloos kopen**

**...hoogstpersoonlijk verzorgd door
EP:W. van der Steen Electro**

EP:W. van der Steen Electro - Breelaan 29 - 1861 GC Bergen

EP: Bel ons: 072-5812204

ADMINISTRATIE- EN BELASTINGADVIESBUREAU

**Peijs en Kloos
b.v.**

**REGISTER
BELASTING
ADVISEURS**

Lid register belastingadviseurs
C.J.M. (Carla) Reijven-Bakker
carla@peijsenkloosbv.nl

**KOM GEZELLIG
LUNCHEN, BORRELEN
OF ETEN BIJ JULIE'S!**

Tot snel,
Liefs

Breelaan 6 • (Beter te vinden als Jan Oldenburglaan 1) • 1861 GE Bergen
072 58 130 65 • info@restaurantjulies.nl • www.restaurantjulies.nl

Sinds 1913 uw vertrouwen waard

Gedenkstenen in de meest uiteenlopende uitvoeringen. Graniet, marmer, glas, rvs, etc. Ook uw eigen ontwerp.

Bezoek onze showroom – ruim 500 m².
Herculesstraat 28, 1812 PH Alkmaar
maandag t/m donderdag van 8.00 - 17.00 uur
vrijdag van 8.00 - 12.30 uur

Bel of mail ons voor een afspraak.

Tel.: 072 - 540 2726 – haker@hakernatuursteen.nl

www.hakernatuursteen.nl

LA TERRAZZA

RISTORANTE - PIZZERIA

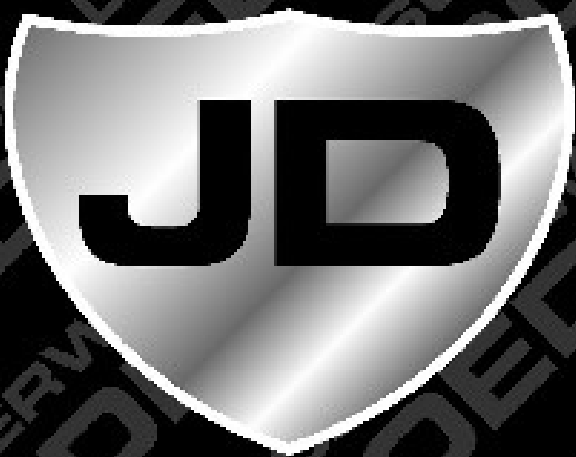
DAL 1981

Breelaan 7^A • 1861 GC Bergen NH
T. 072 581 35 41 • info@laterrazza.nl • www.laterrazza.nl

DE TRENDZETTER IN TEGELS

TEGELS

Koelmalaan 330, 1812 PS Alkmaar - 072-5150641
info@peperkamptegels.nl - www.peperkamptegels.nl

**SCHILDERWERKEN
DOEDENS**

06 533 458 56

Fermento Als je Alkmaar bezoekt, ga dan eens langs bij Lunchroom Fermento. Mensen met een verstandelijke beperking werken hier met plezier en vol trots. Geniet van een stukje biologische taart met een stukje koffie of thee of geniet een (h)eerlijke lunch.

Lunchroom Fermento,
Laat 123 Alkmaar
Maandag 11-16:30
dinsdag tm zaterdag 9:00 - 16:30 uur

Feniks In het hartje van Schoorl vind je het best-bewaarde geheim van Schoorl: keramiekatelier Feniks. Al 25 jaar leren mensen met een verstandelijke beperking hier pottenbakken. Er worden prachtige dingen gemaakt: van tuinbeeld tot koffiekopje en van vogelhuis tot verjaardagskaart. Loop binnen, maak een praatje en verwonder je.

Keramiekatelier Feniks
Paardenmarkt 26 | 27, Schoorl.
Maandag tm vrijdag 9:00 - 17:00 uur

Kardeis Tussen polder en duinenrij vind je een klein juweeltje. Kom hier even bij tijdens je fiets- of wandeltocht op het terras, genietend van een biologische koffie met gebak of lekkere lunch. In de winkel vind je een keur aan biologische producten of kado-artikelen, veelal gemaakt op één van de eigen werkplaatsen.

Kardeis
Valkenlaan 14, Schoorl
Maandag tm vrijdag 9:00 - 17:00 uur
zaterdag 10:00 - 15:00 uur

Spanjaard

Muziekinstrumentenhandel

Sinds 1882, écht alles voor U, waar muziek in zit!

Koorstraat 23 - 25
1811 GM Alkmaar
T. (072) 515 43 44
F. (072) 515 00 25
E. info@spanjaardmuziek.nl

Piano's • Vleugels • Keyboards • Kleine instrumenten
Geluidsinstallaties • Hi-Fi apparatuur • Bladmuziek
Stemmen • Reparaties • Verhuur van piano's en
concertvleugels • Transporten

www.spanjaardmuziek.nl

**'Waar persoonlijke
aandacht én medisch
specialistische zorg
samen komen.'**

**Bij Centrum Oosterwal
kunt u terecht voor:**

- **Medische behandelingen**
van o.a. huidkanker, eczeem, huidallergie,
acne, couperose, aambeien, spataderen,
open been, lymfoedeem en lipoedeem
- **Plastisch chirurgische ingrepen**
zoals ooglidcorrectie, facelift & lipofilling
- **Tijdelijke injectables**
zoals botox en hyaluronzuurfillers
- **Vetverwijdering**
door middel van CoolSculpting:
afbreken van vetcellen door koeling
- **Oplossingen tegen zweten**
blijvend (miraDry) of tijdelijk (botox)
- **Preventieve huidscan**
voor een tijdige signalering
van huidkanker
- **Laserbehandeling van de huid**
voor o.a. pigmentvlekken,
littekens en permanent ontharen
- **Huidtherapie**
voor o.a. oedeemtherapie,
acnebehandeling en huid-
verbeterende behandelingen
- **Huidverjonging**
door middel van het
Forever Young BBL concept

Centrum Oosterwal is dé kliniek met bijna 30 jaar expertise op het gebied van de behandeling van huidziekten en spataderen. Centrum Oosterwal biedt persoonlijke zorg van hoge kwaliteit en heeft vestigingen in Alkmaar, Heemstede en Heerhugowaard. Voor medische zorg wordt u doorverwezen door uw huisarts. U kunt er ook terecht voor cosmetische behandelingen, hiervoor kunt u zonder verwijzing een vrijblijvende afspraak maken. Het veelzijdige team van ervaren, gedreven specialisten zorgt ervoor dat u zo aangenaam mogelijk wordt behandeld volgens de meest optimale technieken.

BOODSCHAPPEN DOEN WAAR EN WANNEER JIJ WIL

WINKELS · AFHAALLOCATIES · BEZORGING · EKOPLAZA.NL · APP

Wij bieden het grootste assortiment aan biologische levensmiddelen, duurzame non-food en natuurlijke drogisterij: kwalitatief, veilig en betrouwbaar.

Wij nemen elke dag opnieuw onvoorwaardelijk de verantwoordelijkheid voor duurzaamheid, gezondheid, leefomgeving en klimaat. Alleen samen maken we verschil.

Daarom ondersteunen we je graag bij een gezonde en groene leefstijl. Onze volgende generatie zal ons dankbaar zijn.

Ekoplaza

